

Avaluació: veritats, mites i fantasies

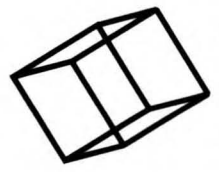
1. L'avaluació: quelcom més que un conjur màgic

El terme avaluació s'ha posat de moda, a tot arreu i en molts àmbits, fins a l'extrem que no parlar d'avaluació en una conversa tècnica, en un curs, en una planificació o en una acció a emprendre, significa córrer el risc de ser catalogat de poc rigorós, de poc coneixedor d'un procés que cal seguir obligatòriament. Sembla que invocant el terme, omplint-se la boca de la importància de l'avaluació, en quins moments es farà, qui la farà, com, etc, com si fos un conjur màgic, ja ens revestim de gràcia pedagògica i de virtut docent.

I en canvi, si reflexionem sobre la situació de l'avaluació en què es troba al nostre context educatiu, ens adonem que com argumenta Barbier (1993), si bé el tema s'ha convertit probablement en un dels problemes més importants dels darrers vint anys, "ha irromput en la consciència col·lectiva dels educadors en unes condicions d'extrema confusió". Barbier, com pot comprovar qualsevol persona que treballi en el camp educatiu, indica que aquesta confusió es dona fonamentalment entre el nivell del discurs i el nivell de la pràctica, ja que existeix un profund abisme entre la riquesa del discurs i la pobresa relativa de les pràctiques: ¿Qui discrepa de què l'avaluació ha de tenir un caràcter prioritàriament formatiu i de presa de decisions de millora? ¿Qui no qüestionaria una avaluació únicament sancionadora i es decantaria clarament per una avaluació formativa de millora? Però, des de la teoria que avala els implícits que amaguen aquests interrogants fins a la posada en pràctica d'una avaluació rigorosa en les pràctiques formatives, amb les pretensions anteriorment esmentades, hi ha, actualment, un llarg camí a recórrer i, encara que no ho sembli, no gens fàcil.

Si a més a més, tenim en compte que en la tradició educativa del nostre país no existeix una *cultura avaluadora* sinó sancionadora i examinadora, encara és més llarga i plena d'obstacles la distància entre el discurs i els fets; entre les polítiques i les propostes i la realitat de les aules; entre les pràctiques formadores i la pràctica als centres.

Però no tota la culpa és de la cultura educativa o de la perversitat del sistema, sinó que ens trobem també amb una cultura professional on el professorat i l'educador o educadora concret posseeix una baixa predisposició a l'autocrítica, a l'avaluació i al control. Aquesta situació implica, d'una banda, una no resistència a la instrumentació tècnica aplicada per part dels administradors educatius, i de l'altra, una manca de participació en els

processos d'elaboració de ponts entre la teoria i la pràctica de l'avaluació, i una inclinació cap a una avaluació més punitiva de cara als altres, de caire aplicacionista individual, cel·lular i fragmentària.

Des d'un punt de vista teòric són pocs els professionals que no estan en contra d'una cultura avaluadora d'esperit sancionador i, per tant, es fan moltes crítiques a aquesta conceptualització arcaica de l'avaluació. Ara bé, s'ha passat d'una crítica total i justa al sistema històric de qualificacions i exàmens (seria la part *negativa* de l'avaluació que arroseguem com una cadena educativa lligada al peus) a una certa orfandat per prendre decisions avaluadores (és a dir, no s'arriba a la part *positiva* de l'avaluació), i no s'ha iniciat un debat ideològic sobre aquesta.

Ja el 1987, l'OCDE (Blackburn i Moisan, 1990) senyalava que no s'havia avançat molt en l'avaluació i que un dels problemes més grans era que els propòsits de l'avaluació no eren clars i que existia una confusió entre els objectius i la metodologia. I és veritat, apareixen confusions evidents sobre a qui s'adreça (individu, grup, alumnat, pares, comunitat, centre...), què pretén, qui avalua i per què serveix l'avaluació, ja que: "l'avaluació sembla una realitat una mica mítica, un procés sense subjecte ni objecte ben definits i en el que finalment l'aspecte més tangible sembla ser els instruments que utilitza" (Barbier, op.cit). I és possible que encara sigui així, ja que basarse en els instruments és una sortida fàcil i usual en les pràctiques d'avaluació, sense haver d'atacar el problema de fons: el procés, els participants, els objectius que es persegueixen; sense entrar en la discussió sobre els valors existents.

En la tradició educativa del nostre país no existeix una cultura avaluadora sinó sancionadora i examinadora

2. Veritats sobre l'avaluació

Si compartim les teories vigents, i per sort predominants, que diuen que avaluar ens ha de proporcionar informació per fer un diagnòstic dels punts on hi ha dificultats per preveure i prendre decisions sobre possibles vies de canvi i de millora, és lògic el nostre interès per analitzar quines són les virtuts de l'avaluació. Quin serà el gra i quina la palla d'aquesta bona collita anomenada avaluació.

Com tots sabem, el concepte d'avaluació, en el camp de l'educació, ha anat evolucionant amb el temps. En un principi anava lligat a la tradició examinadora i de control que ha caracteritzat sempre les pràctiques educatives. L'avaluació es vinculava directament amb la valoració dels resultats de l'aprenentatge dels alumnes. És cert que avui dia, com a mínim des d'un punt de vista teòric, l'avaluació s'estén a d'altres aspectes

educatius i no únicament als resultats, amb un discurs molt simbòlic que pretén ser de caire totalitzador (avaluar tot allò que intervé en un determinat fet). Però és evident que el naixement de l'avaluació educativa va ser bessonada, va aparèixer acompanyada pel concepte *demesura del rendiment acadèmic dels continguts*. Avaluació i mesura van ser dos infants que van jugar molts anys junts. I per molt que es canviï és difícil i lent renunciar a les arrels compartides.

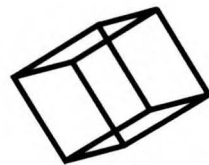
Encara ara queden moltes reminiscències i és normal utilitzar l'avaluació per comprovar la *eficàcia* d'allò que s'ensenya i obtenir preferentment dades quantitatives.

Com recull M.A. Santos (1993), podem dir que actualment l'avaluació parteix de certes veritats, encara que siguin ocultes:

- Només s'avalua l'alumnat
- S'avaluen els resultats
- S'avaluen els efectes observables
- S'avalua principalment la vessant negativa
- S'avalua a les persones
- S'avalua descontextualitzadament
- S'avalua quantitativament
- S'avalua competitivament
- S'avalua per controlar, per sancionar i unidireccionalment
- No es fa autoavaluació

Però aquestes veritats les hauríem de transformar i cercar una nova bondat de l'avaluació establint antídots per contrarestar els punts anteriors, tan vigents en les pràctiques educatives i tan oblidats en les teories en boga (els teòrics sovint es posen orelles d'ase per elaborar el seu discurs). Extreure el gra del que parlàvem abans de l'avaluació i menysprear la palla predominant, la qual cosa es basaria en certes premisses sobre el concepte i la utilitat de l'avaluació, intentant consensuar unes veritats que serveixen de punt de partida:

1. Si l'avaluació vol ser un instrument de gran utilitat per al professorat, formadors, educadors, dissenyadors, organitzadors, coordinadors, etc. s'haurà de focalitzar al voltant de les decisions que aquestes persones han de prendre per desenvolupar els programes de formació.
2. L'avaluació ha d'intentar actuar durant el procés de desenvolupament del fet en qüestió sense esperar que aquest hagi finalitzat.
3. L'avaluació s'ha de centrar més en l'estudi de les característiques del que fem que en estudis de tipus comparatiu entre cursos o altres realitats.

Per tant, l'avaluació s'ha de convertir en una exigència interna del perfeccionament de tot el procés de planificació i educació de qualsevol projecte, i, per tant, de la tasca formativa i de l'evolució de l'alumnat. En aquest sentit l'avaluació consistirà, d'una banda, en la valoració qualitativa dels plantejaments, objectius, procediments, metodologia i resultats, i de l'altra banda, en suposarà la implicació de les persones i grups que intervenen en aquest procés.

Així, l'avaluació concebuda amb aquest sentit totalitzador, ha de contemplar el funcionament global del projecte, o dels diversos subprojectes, i de les circumstàncies en les quals es desenvolupen i concreten. És a dir, no podem avaluar únicament el progrés i els resultats de l'aprenentatge dels alumnes (grupament o individualment) sinó el progrés de tot el procés formatiu. Aquesta perspectiva de l'avaluació pot conceptualitzar-se com *el procés de dissenyar, recollir i analitzar sistemàticament qualsevol informació per decidir i determinar el valor (prendre una decisió) del que es fa*. És a dir, l'avaluació consistirà en valorar el que s'ha fet i el que ha succeït al llarg d'un procés, per mitjà d'uns processos informals i d'altres d'elaborada informació, coneixent la realitat socio-político-educativa en la qual s'actua. L'avaluació ens ha de permetre, en la pràctica educativa, fer una retroacció constant per millorar el procés organitzatiu i formatiu i, per tant, hauria d'intervenir en totes les fases del projecte: avaluació de les necessitats dels alumnes o individus, avaluació del disseny dels programes, avaluació del procés i desenvolupament en la pràctica, avaluació dels materials, avaluació de les institucions, avaluació dels formadors, avaluació dels resultats. I no només al final al procés.

L'avaluació ha de contemplar el funcionament global del projecte

3. Els mites de l'avaluació

Però tot això són només bones intencions; fins i tot podríem dir que és una bona teoria fonamentada en bons estudis sobre el tema, un preciós discurs simbòlic ple de mites, una utopia, etc. Però com passar del discurs simbòlic a la pràctica? Com fer realitat aquest desig utòpic sobre l'avaluació?

Per molta bibliografia que es consulti i per molt bona voluntat que posin els teòrics i els pràctics, podem dir que l'avaluació no ha tingut pràcticament cap relació amb l'anàlisi totalitzador dels programes d'ensenyament-aprenentatge, de formació i de desenvolupament del currículum, ja que s'entén que les *proves d'avaluació* (o sigui, parlant clar, els exàmens!) han de donar informació sobre els subjectes a sancionar o a promocionar. En moltes pràctiques educatives no es planteja la possibilitat de què els components intervinents en el procés de formació poden ser avaluats, al marge de la referència als resultats quantificables del producte.

És la nefasta conseqüència del predomini de la racionalitat tècnica, llast del qual és difícil despendre's, que comporta una visió psicoestadística i numèrica de l'avaluació educativa. Sempre des d'aquesta perspectiva, avaluar ha estat establir els mitjans per comprovar si s'han aconseguit uns objectius prèviament definits. És la mesura de l'èxit en l'ensenyament en termes de conducta observable en l'alumnat. Tothom diu que aquesta visió està obsoleta: sí, però només en la teoria.

Es cert que, a poc a poc, es va introduint una pràctica avaluadora superadora d'aquest hàbit de formular judicis únicament sobre els subjectes com a individus, i del d'exigir de l'ensenyament i la formació dels individus el rendiment de comptes. A hores d'ara hi ha pràctiques que comencen a orientar l'avaluació com el mecanisme que provoca una millora contínua del currículum i dels seus resultats (i no vull analitzar en detall el sistema reglat i començar a diferenciar les pràctiques avaluadores dels diferents cicles de l'ensenyament, perquè aquí sí que trobaríem no únicament contradiccions sinó veritables barbaritats).

***L'avaluació pot
ser un potent
instrument de
control i domini
segons a qui
serveixi***

Amb aquestes pràctiques avaluadores, impregnades de bona voluntat i de nous conceptes teòrics, podem caure de quatre grapes en els mites de l'avaluació:

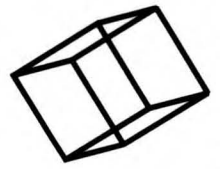
- L'avaluació introduirà rigor en el procés de formació dels individus? No n'hi ha prou amb parlar, dissenyar, saber els passos, els moments, els instruments, etc... d'avaluació, això no ens converteix automàticament en professionals rigorosos en el plantejament educatiu. El rigor es fa palés a través de molts aspectes més: treball conjunt i col.laborador, tractament de la diversitat, adequació al context...

- L'avaluació és sempre objectiva i no arbitrària? Tota pràctica avaluadora té un cert grau de subjectivitat i arbitrarietat, sobre tot quan s'avaluen subjectes, programes de formació, contextos, etc. La realitat difícilment és objectivable.

- L'avaluació introdueix sempre criteris de diversitat i de justícia? Avaluar és prendre decisions de millora que per part de qui avalua (o d'algú que hi ha per sobre), per tant és difícil tenir en compte aspectes de diversitat en els individus ja que l'avaluació té tendència a uniformitzar, i pot arribar a introduir elements d'injustícia en la millora que es proposa.

- L'avaluació es una pràctica democràtica? L'avaluació pot ser un potent instrument de control i domini segons a qui serveixi.

Cal recordar que l'educació és considerada com un sector "estratègic" per al desenvolupament econòmic de la població... i per a la preparació d'una *mà d'obra* que pugui adaptar-se a les anades i vingudes de l'oferta i la demanda del mercat. Això comporta el perill que les Administracions es

decantin pels indicadors de rendiment i marginin els indicadors de qualitat dels sistemes educatius. (Una anàlisi interessant sobre aquest punt es pot veure en House, 1994).

- Avaluar qualitativament és signe que ho estem fent bé?

L'avaluació ha de reunir els instruments més adequats a cada situació i a cada context. No convé simplificar fins a l'extrem de dir que els que aporten dades quantitatives són dolents ni que els que les aporten qualitatives són bons. Els models i instruments d'avaluació actuals són encara imperfectes i no contribueixen a la comprensió dels processos bàsics psicològics, pedagògics, socials... L'avaluació és una tasca complexa que necessita molta informació i un treball col·laboratiu en el context: *"...el millor mètode d'avaluació es troba dictat pel context i depèn dels recursos existents, del temps de què disposen els que realitzen l'avaluació i del seu compromís, dels imperatius i de les polítiques que influeixen en l'avaluació, i també dels objectius de la institució"* (OCDE, 1985).

- Avaluar es recerca?

L'avaluació no és necessàriament recerca. No s'ha demostrat que l'avaluació hagi incidit en la millora de l'ensenyament. L'avaluació no ha contribuït en les decisions sobre la modificació de programes formatius.

4. Les fantasies de l'avaluació

Però l'educació és un camp per somniar. L'educació ha de tenir una part d'utopia que ens permeti anar avançant dins d'una realitat cada vegada més reàcia, en un temps de neoliberalisme galopant, que ens permeti potenciar una participació democràtica i col·legiada de l'educació. I l'avaluació, com a part important del procés educatiu, necessita elevar-se sobre la quotidianitat i fantasejar. Heus ací algunes fantasies que voldria compartir:

Voldríem generar un canvi en el concepte d'avaluació amb una **major preocupació ètica i social**, i un creixement de l'avaluació més holístic en els programes educatius. En definitiva, menys importància i més aplicació. **Una avaluació basada en el procés i dins del procés.** Des d'aquesta perspectiva avaluar ha de suposar entendre i valorar els processos i resultats de la intervenció educativa. Fins ara, com dèiem abans, hem basat l'avaluació en la comprovació d'objectius i s'han fet servir procediments metodològics predominantment quantitius de les observacions; per al futur ens agradaria somniar amb instruments basats en l'observació, l'entrevista, els registres, el diàleg, l'anàlisi de documents, etc., plantejar l'avaluació com a sensible als canvis i formant part d'un sistema obert, complexe i flexible com és el procés de formació.

Una avaluació dins d'una perspectiva naturalista o ecològica de

l'ensenyament i la de formació, que vulgui entendre i valorar els processos i resultats educatius en un context determinat i que no pretengui mesurar objectivament els fenòmens humans. Que no objectivitzï el que és subjectivable.

I m'agradaria somniar que l'avaluació pugui ser **un potent instrument de recerca per al professorat i educadors** que, en una situació i context determinat, mitjançant l'anàlisi, la identificació, la recollida i el tractament de diverses dades, permeti comprovar les hipòtesis d'acció que es va plantejar el seu dia en el projecte pedagògic democràtic inicial, amb la finalitat de confirmar-les o d'introduir-hi modificacions de millora. L'avaluació es convertiria així en una exigència interna de perfeccionament de tot el procés de formació i, per tant, de la tasca del formador i del format.

Amb aquesta concepció, l'avaluació ja no és un sistema de classificació dels individus segons el qual uns són més amunt o més avall que els altres en una determinada escala. L'avaluació, en contra del que diuen molts teòrics, deixa de ser una finalitat en l'ensenyament (que la limiten pobrement a la certificació) i es converteix **en un mitjà de perfeccionament i millora constant de la tasca educativa**.

M'agradaria imaginar que l'avaluació deixa de ser tant important en els discursos per esdevenir una realitat quotidiana, però donant-li la importància que té i no sobredimensionant el seu valor. L'avaluació forma part d'un procés, no és un procés en sí mateix.

Francesc Imbernon
Departament de Didàctica i Organització Educativa
Universitat de Barcelona

Bibliografia

- Barbier, J.M. (1993) *La evaluación en los procesos de formación*. Paidós/MEC. Madrid.
- Blackburn, V. i Moisan, C. (1990) *The in-service training of teachers in the twelve Member States of the European Community*. Maastricht. Presses Interuniversitaires Européennes.
- House, E.R. (1994) *Evaluación, ética y poder*. Morata. Madrid.
- OCDE-CERI (1985) *Formación de profesores en ejercicio*. Narcea, Madrid.
- Santos, M.A. (1993) *La evaluación: un proceso de diálogo, comprensión y mejora*. Ediciones Aljibe. Málaga.